TURIZMDA HUDUDIY VA TARMOQLARARO INTEGRATSIYANI TA'MINLASHDA TURISTIK KLASTERLARNING AHAMIYATI

Abriyev Zoirjon Sobirjonovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Turizm va mehmonxona biznesi kafedrasi katta o'qituvchisi, PhD
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20024601

Annotatsiya: Mazkur maqolada turizm sohasida hududiy va tarmoqlararo integratsiyani ta'minlashda turistik klasterlarning o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Turistik klasterlarning mohiyati, ularning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikka ta'siri, shuningdek, hududiy rivojlanish va xizmatlar sifatini oshirishdagi roli yoritilgan. Tadqiqot davomida klaster yondashuvi asosida turizmni kompleks rivojlantirish, turli tarmoqlar o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: turizm, turistik klaster, hududiy integratsiya, tarmoqlararo integratsiya, infratuzilma, innovatsiya, raqamli texnologiya, xizmat.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, hududiy rivojlanish, iqtisodiy diversifikatsiya va bandlikni ta'minlashda turizmning o'rni tobora ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, turizmni samarali tashkil etish va boshqarishda zamonaviy yondashuvlar, xususan, hududiy va tarmoqlararo integratsiya masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur integratsiya turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda turistik mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

So'nggi yillarda turizmni rivojlantirishda klaster yondashuvi keng qo'llanilmoqda. Turistik klasterlar hududiy jihatdan yaqin joylashgan, o'zaro bog'langan va bir-birini to'ldiruvchi korxonalar, tashkilotlar hamda xizmat ko'rsatuvchi subyektlar majmuasidan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi hamkorlik va integratsiya jarayonlarini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv turizm sohasida nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki innovatsion rivojlanish, xizmatlar diversifikatsiyasi va hududlarning kompleks taraqqiyotini ham ta'minlaydi. Hududiy integratsiya orqali turizm resurslaridan samarali foydalanish, transport-logistika tizimlarini rivojlantirish hamda turistik yo'nalishlarni kompleks shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Tarmoqlararo integratsiya esa turizmning boshqa iqtisodiy sohalar — transport, savdo, madaniyat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish kabi tarmoqlar bilan uzviy aloqasini mustahkamlab, sinergetik samarani yuzaga keltiradi. Aynan turistik klasterlar ushbu ikki turdagi integratsiyani uyg'unlashtiruvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Asosiy qism

Turizmda hududiy va tarmoqlararo integratsiyani ta'minlash zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon, avvalo, turistik faoliyatni alohida subyektlar darajasida emas, balki yagona tizim sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Shu jihatdan turistik klasterlar turizmni kompleks rivojlantirish, resurslardan samarali foydalanish hamda turli iqtisodiy tarmoqlar o'rtasida barqaror hamkorlikni yo'lga qo'yishda muhim vosita sifatida maydonga chiqadi. Turistik klaster — bu ma'lum bir hududda joylashgan, turizm bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lgan korxonalar, tashkilotlar va infratuzilma obyektlarining o'zaro hamkorlik asosida faoliyat yurituvchi tizimidir. Unga mehmonxonalar, transport kompaniyalari, tur operatorlar, ovqatlanish korxonalari, madaniy obyektlar, hunarmandchilik markazlari, savdo tarmoqlari hamda davlat va xususiy sektor subyektlari kiradi. Ushbu subyektlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik va koordinatsiya turistik mahsulotni kompleks shakllantirish imkonini beradi.

Hududiy integratsiya turistik klasterlarning asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, u turizm resurslari, infratuzilma va xizmat ko'rsatish obyektlarini yagona hududiy tizimga birlashtirishni nazarda tutadi. Bunda tabiiy, tarixiy va madaniy resurslardan kompleks foydalanish orqali turistik yo'nalishlar

shakllantiriladi. Masalan, bir hududda joylashgan tarixiy obidalar, dam olish maskanlari va madaniy markazlar yagona turistik marshrutga birlashtirilganda, turistlar uchun yanada jozibador va qulay xizmatlar paketi yaratiladi. Bu esa hududning turistik salohiyatini to‘liq namoyon etish imkonini beradi. Tarmoqlararo integratsiya esa turizmning boshqa iqtisodiy sohalar bilan o‘zaro aloqadorligini kuchaytiradi. Turizm ko‘plab tarmoqlar — transport, aloqa, savdo, qishloq xo‘jaligi, qurilish, madaniyat va xizmat ko‘rsatish sohalari bilan chambarchas bog‘liq. Turistik klasterlar aynan ushbu tarmoqlarni yagona maqsad yo‘lida birlashtirib, iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Masalan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari mehmonxona va restoranlarda foydalaniladi, transport tizimi turistlar oqimini ta’minlaydi, madaniy muassasalar esa turistik tajribani boyitadi. Natijada turizm boshqa tarmoqlar rivojiga turtki beradi va ular bilan o‘zaro manfaatli hamkorlikni shakllantiradi.

Turistik klasterlar doirasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, raqamli platformalar orqali xizmatlarni taklif etish, marketing strategiyalarini takomillashtirish klaster ishtirokchilarining raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, klasterlar doirasida ilmiy-tadqiqot muassasalari va ta’lim tashkilotlari bilan hamkorlik yo‘lga qo‘yilib, kadrlar tayyorlash va malaka oshirish tizimi rivojlantiriladi.

Turistik klasterlarning yana bir muhim jihati — bu sinergetik samarani yuzaga keltirishidir. Ya’ni alohida faoliyat yuritayotgan subyektlarga nisbatan, ularning birlashgan holdagi faoliyati yuqori natijalarni beradi. Bu, ayniqsa, marketing, logistika, xizmat ko‘rsatish sifati va innovatsiyalarni joriy etishda yaqqol namoyon bo‘ladi. Klaster doirasida yagona brend yaratish, hududni kompleks targ‘ib qilish hamda turistlar uchun integratsiyalashgan xizmatlar paketini taklif etish imkoniyati kengayadi. O‘zbekiston sharoitida ham turistik klasterlarni rivojlantirish orqali hududiy va tarmoqlararo integratsiyani kuchaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, tabiiy resurslari va geografik joylashuvi turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shu bois, turistik klasterlarni shakllantirish va rivojlantirish orqali hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda turizm xizmatlari eksportini oshirish mumkin.

Turistik klasterlar samaradorligini oshirishda boshqaruv mexanizmlarining to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, klaster doirasida davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi sheriklik munosabatlarini rivojlantirish orqali investitsion muhitni yaxshilash mumkin. Bunda davlat tomonidan infratuzilma, normativ-huquqiy baza va imtiyozlar yaratilsa, xususiy sektor innovatsion xizmatlar va zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etadi. Natijada klaster ishtirokchilari o‘rtasida o‘zaro ishonch va manfaatli hamkorlik mustahkamlanadi.

Turistik klasterlarda logistika tizimining rivojlanganligi ham alohida ahamiyatga ega. Turistlar oqimini samarali boshqarish, transport qatnovlarini optimallashtirish, yo‘l-yo‘riq tizimlarini takomillashtirish orqali hududiy integratsiya yanada mustahkamlanadi. Ayniqsa, multimodal transport tizimlarining joriy etilishi (havo, temir yo‘l, avtomobil va piyoda yo‘nalishlarining uyg‘unligi) turistlar uchun qulaylik yaratib, ularning hudud bo‘ylab harakatlanishini osonlashtiradi. Bu esa turistik xizmatlarning umumiy sifatiga bevosita ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Turistik klasterlar doirasida xizmatlar standartlashtirilishi va sertifikatlashtirilishi ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Xizmat ko‘rsatish sifatining yagona mezonlar asosida tashkil etilishi turistlar ishonchini oshiradi hamda hududning xalqaro bozordagi imijini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, ekologik standartlarga rioya qilish, “yashil turizm” tamoyillarini joriy etish orqali barqaror rivojlanish ta’minlanadi. Ekoturizm, agroturizm, gastronomik turizm kabi yo‘nalishlarning klaster asosida rivojlanishi hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyasiga xizmat qiladi.

Raqamli transformatsiya jarayonlari ham turistik klasterlar faoliyatida tobora muhim o‘rin egallamoqda. Onlayn bronlash tizimlari, mobil ilovalar, virtual ekskursiyalar, sun’iy intellekt asosidagi xizmatlar turistlarga qulaylik yaratibgina qolmay, klaster ishtirokchilarining marketing imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Ma’lumotlar bazalarini shakllantirish va tahlil qilish orqali turistlarning ehtiyoj va xulq-atvorini o‘rganish, shunga mos ravishda xizmatlar taklifini moslashtirish mumkin bo‘ladi. Bundan tashqari, turistik klasterlar hududlarda ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash, savdo va xizmat ko‘rsatish obyektlarining rivojlanishi nafaqat turistlar, balki mahalliy aholi uchun ham qulay sharoit yaratadi. Shu orqali turizm faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy farovonlikni oshiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Turistik klasterlar faoliyatida marketing strategiyalarining integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi ham muhim hisoblanadi. Hududiy brend yaratish, yagona reklama siyosatini yuritish, xalqaro ko‘rgazmalar va yarmarkalarda ishtirok etish orqali klaster ishtirokchilari o‘z xizmatlarini global bozorda samarali targ‘ib qilishi mumkin. Ayniqsa, raqamli marketing vositalari — ijtimoiy tarmoqlar, kontent marketing, influencerlar bilan hamkorlik kabi usullar turistik oqimni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, turistik klasterlarni rivojlantirishda inson kapitalining o‘rni beqiyosdir. Malakali kadrlar tayyorlash, xizmat ko‘rsatish madaniyatini oshirish, xorijiy tillarni o‘rgatish va professional kompetensiyalarni rivojlantirish klaster samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu maqsadda ta’lim muassasalari va turizm sohasi subyektlari o‘rtasida amaliy hamkorlikni kuchaytirish zarur. Yuqoridagi omillar shuni ko‘rsatadiki, turistik klasterlar nafaqat hududiy va tarmoqlararo integratsiyani ta’minlaydi, balki turizm sohasini kompleks va barqaror rivojlantirishning strategik platformasi sifatida ham xizmat qiladi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turistik klasterlar turizm sohasida hududiy va tarmoqlararo integratsiyani ta’minlashning eng samarali va zamonaviy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Ular turli subyektlar faoliyatini yagona tizimga birlashtirish orqali resurslardan oqilona foydalanish, xizmatlar sifatini oshirish va turistik mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta’minlash imkonini beradi. Hududiy integratsiya orqali turizm resurslari kompleks ravishda o‘zlashtiriladi, infratuzilma rivojlanadi va turistik yo‘nalishlar tizimli shakllantiriladi. Tarmoqlararo integratsiya esa turizmning boshqa iqtisodiy sohalar bilan o‘zaro aloqasini mustahkamlab, umumiy iqtisodiy o‘sishga xizmat qiladi. Natijada turizm ko‘plab tarmoqlarni rivojlantiruvchi “lokomotiv” sohaga aylanadi. Shuningdek, turistik klasterlar innovatsiyalarni joriy etish, raqamli texnologiyalarni qo‘llash, marketing strategiyalarini takomillashtirish hamda inson kapitalini rivojlantirishda muhim platforma vazifasini bajaradi. Bu esa nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki hududlarning ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, turistik klasterlarni shakllantirish va rivojlantirish orqali hududiy va tarmoqlararo integratsiyani chuqurlashtirish, turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta’minlash hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Shu bois, ushbu yo‘nalishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni, Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. Turizmni rivojlantirish strategiyasi materiallari, Toshkent, 2021.
3. Axmedov B. Turizm iqtisodiyoti, Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020, 256 b.
4. Rasulov A. Hududiy iqtisodiyot va turizmni rivojlantirish, Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 280 b.
5. Porter M. Raqobat ustunligi: millatlar va kompaniyalar strategiyasi, Free Press, New York, 1990, 896 b.
6. Xolmatov D. Turizmda innovatsion rivojlanish va klaster yondashuvi, Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali, 2022, 3-son, 45–52-b.